Historicity Research Journal
Volume 1 | Issue 9 | May 2015 ISSN:- 2393-8900

Research Article

विश्वविख्यात कुस्तीगीर : गामा पैलवान

म□दूम व्ही.वाय.

संशोधक मार्गदर्शक , श्रीमती आ.रा. पाटील कन्या महाविद्यालय, इचलकरंजी, जि. कोल्हापूर.

सारांश :

भारतीय मल्लांपैकी सर्वश्रेष्ठ मल्ल म्हणजे जगज्जेता पैलवान गामा होय. त्याचे नांव महंमद गामा होते. तो पतियाळाच्या नरेश भूपेंद्रसिंग महाराज यांच्या आश्रीत होते. रार्जषि शाहू छत्रपतींनी त्यांना आश्रय देवून कित्येक वर्षे खुराक दिला. भारतीय □स्तीगीरांची व भारतीय मल्लविद्येची कीर्ती त्रिखंडात पसरावी हे छत्रपती शाहूराजांचे स्वप्न होते. २० व्या शतकात क्रीडाक्षेत्रात प्रसिध्द असलेल्या व्यक्तीत त्यांचे स्थान अद्वितिय आहे. कुस्तीत त्यांनी '□ामायु□' स्थापन केले. भारतीय कुस्तीच्या इतिहासात त्यांचे नांव सुव□ा□रां-नी लिहावे ला□ेल.

प्रस्तावना :

भारतीय कुस्तीचे नाव त्यांनी जगात अजरामर केले. गामा हे भारतीय शरीरसंपदेचा व बलसंवर्धनाचा एक आदर्श नमुना होता. आपली संपूर्ण हयात मल्लविद्येच्या उपासनेमध्ये घालवली. अलिकडील पटटीच्या कुस्तीगीरांनाही त्यांचे जीवन मोठे स्फूर्तिदायक वाटेल जगज्जेता गामा यांच्या कुस्तीक्षेत्रातील कार्याचा आढावा घेण्याचा छोटासा प्रयत्न केला आहे.

जीवन परिचय :-

□ामाच्या जन्मतारखेची नक्की नोंद मिळत नाही परंतु काही कागदपत्रांमध्ये गामाचा जन्म १८८४ रोजी अमृतसरला झाल्याची नोंद सापडते. त्यांचे मूळ घराणे इराणमधील पेहलवी हे होय. सुमारे ३०० वर्षापुर्वी हे घराणे तेथून स्थलांतर होवून भारतामध्ये स्थायीक झ ााले. या घराण्यामध्ये मल्लविद्या हा पिढीजात चालत आलेली विद्या होती. गामाचे वडील दातियाच्या महाराजांच्या पदरी मल्ल म्हणून आश्रीत होते. गामा लहान म्हणजे चार वर्षाचे असताना त्यांचे वडिलांचे निधन पावले. त्यामुळे चुलत्याने त्यांचा सांभाळ □ला. घराण्यातील वंशपरंपरेने चालत आलेली मल्ल विद्येची परंपरा चुलत्याकडून मिळाली. त्यामुळे लहानपणापासूनच त्यांना मल्लविद्येचे शिक्षण मिळून त्यामध्ये त्यांना आवड निर्माण झाली .

□ामाचा परिवार :-

□ल्लू गामा, एक्का गामा, गामा बालीवाला, छोटा गामा हे त्याच्या परिवारातील होत. इमामबक्ष , रहीम ब□, हसनबक्ष हे त्यांचे भाऊ होते. महाराष्ट्रात ते गामा पंजाबी म्हणून ओळखले जात असे.

वैवाहिक जीवन :-

सन १९१२ मध्ये गामांनी नवाब बेगम यांच्याशी लग्न केले पण काही वर्षांनी त्या मरण पावल्या. तेव्हा त्यांची धाकटी बहिण मझ ीर बेगम यांच्याशी त्यांनी लग्न केले. त्यांना द्वितिय पत्नी पासून नऊ मुले झाली. त्यापैकी पाच मुलगे होते. पण त्यातला एकही मुलगा जिवंत राहिला नाही. त्यांच्या चार मुलींची लग्ने झालेली असून त्यांचा एक जावई डॉक्टर आहे.

व्यायामाचे धडे :-

□ामांच्या घराण्यामध्ये परंपरेने मल्ल विद्येचा आदर्श गामाने सांभाळला व वयाच्या सातव्या वर्षापासून लंगोटबंद ब-नू-न □ामांनी व्यायामाला सुरुवात केली तसेच गामाकडून चांगला व्यायाम करवून घेण्याचे काम त्यांचे चुलते करू लागले ते गामाला पहाटे तीनला उठवत व त्यांच्याकडून दंड, उठाबशा, कुस्ती आणि आखाडा खोदणे वगैरे प्रकारची कामे ते आपल्या समोर करवून घेत असत. त्यांनीही व्यायाम करत असताना कधीही आळस केला नाही. त्यांनी मनापासून कुस्तीवर प्रेम केले. त्या प्रेमामधूनच त्यांच्या चुलत्याने घराण्यातील सर्व विद्या गामाला दिली. कुस्तीमधील सर्व प्रकारचे डावपेच शिकवून प्रतिस्पर्ध्याला □से चितपट करावयाचे याचे सर्व शिक्षण गामाला दिले. याशिवाय गामाच्या वडीलांचे मधुसिंग नावाचे मित्र एक कुस्तीगीर होते. त्यांनी देखिल गामाला □ुस्तीमधील सर्व डावपेच शिकवले याशिवाय कोणत्यावेळी कोणते डावपेच कसे खेळावे याचे मार्गदर्शन गुरु या नात्याने त्यांनी केले. □ुरुला नेहमीच असे वाटत होते की, आपल्या शिष्याने आपल्यापेक्षा नांवलौकिक करून जगामध्ये अजरामर व्हावे अशी त्यांची इच्छा होती ती पुढे त्यांनी पूर्णत्वाला नेली.

झिस्कोचा दिनक्रम :-

झिस्को पेशाने कुस्तीगीर असले तरी तो सुशिक्षित असून ते वकीलीची परीक्षा देऊन वकीली व्यवसाय सोडून त्यांनी मल्ल पेशा स्वि□ारला. त्यांच्या दिनक्रमाबाबत झिस्को भल्या पहाटे उठून व्यायाम करून सहा वाजता समुद्रात पोहण्यास जावून बाहेर आल्यानतर शास्त्रोक्त पध्दतीने अंगमर्दन करून घेई. त्यानंतर तास दिड तास भरभर चालण्याचा व्यायाम करीत असे. त्यानंतर ते मटण चॉप्स अंडी, चहा व खूप बिस्किटे आणि शेवटी फळे खात असे . त्यानंतर खाणे होताच ते रेसकोर्सला पळत फेरा मारत असे. तोपर्यत साडेदहा ते बारा वाजेपर्यत वजन फेकणे, प्राणायाम करणे अशा प्रकारचे व्यायाम करत असे. दुपारी दोन वाजता जेवण घेत असे. त्यानंतर चार वाजेपर्यत विश्रांती घेत असे व पुढे चार ते पाच या वेळेत कुस्ती खेळत असे. मग तासभर समुद्रात पोहत असे. त्यानंतर तो टेकडी भरभर चढण्याचा व्यायाम करीत असे. रात्री ८ वाजता जेवण घेवून तासभर गप्पागोष्टी, विनोदामध्ये वेळ घालवून नऊ वाजता झोपी जात असे.

□ामाचा दिनक्रम :-

□ामा भल्या पहाटे उठून चार हजार बैठका व दोन हजार जोर काढत असत. साडेपाच ते साडेसात वाजेपर्यत तो आपल्या साथीदारासह कुस्ती खेळत असे. मग चारशेर दूध पीऊन घेऊन अकरा वाजता भोजन □रत. भोजनामध्ये डाळ, भात, अंडी,मटण, चपात्या असत. दुपारी तीन वाजेपर्यत विश्रांती घेतल्यावर ते झपाटयाने चालण्याचा व्यायाम दोन तास करत असे. दररोज सकाळी आणि संध्याकाळी नियमितपणे भारतीय पध्दतीने जोर बैठकांचा सराव करीत असत. सायंकाळी साडेसात वाजता तुपात तळलेले मटण व इतर पदार्थाचे जेवण घेई व रात्री साडेनऊ वाजता भरपूर दूध घेऊन ते झोपी जात असे.

□ुस्तीमध्ये सहभाग :-

□ामाचे वडील दातियाच्या महाराजांच्या पदरी मल्ल होते.त्यामुळे गामांना कुस्तीचे बाळकडू लहानपणापासून त्यांच्या घराण्यातूनच मिळाले होते यामध्ये प्रामुख्याने गामाचे चुलते व वडिलांच्या मित्रांकडून त्यांना मल्लविद्येची दीक्षा चांगली मिळाली होती. ते लहान असतानाच म्हणजे सहा वर्षे वय असतानाच त्यांनी आपल्या प्रतिस्पर्ध्याला चितपट केले होते.

पहिली लढत :-

गामाला कुस्तीक्षेत्रातील अनेक मान्यवरांचा सहवास व मार्गदर्शन मिळाले त्यामुळे त्याने त्याच्या जोरावर अनेकांनी पराभूत केले त्यामध्ये प्रामुख्याने गामाने रहीम नावाच्या प्रख्यात मल्लाबरोबर दोन कुस्त्या खेळल्या. त्यामध्ये पहिली कुस्ती दातिया येथे झाली तर दुसरी कुस्ती इंदूरला झाली. मात्र त्या दोन्हीही कुस्त्या अनिर्णित ठरल्या. सदरच्या कुस्तीतील गामाचे डावपेच पाहून सर्व रसीकजनांना गामाच्या कुस्तीबददल कौतुक वाटू लागले. त्यामध्ये १९०९ मध्ये कुस्ती गामांनी व गुलाम मुहमुद्दीन या मल्लांस अवघ्या आठ मिनिटात चितपट केले. त्यामुळे गामांचा कुस्तीक्षेत्रात दबदबा वाढला.

राजाश्रय :-

गामाचा कुस्तीक्षेत्रातील नावलौकिक पाहून पतियाळा येथील भूपेंद्रसिंग महाराजांनी त्यांला आपल्या पदरी बोलविले व सर्वतोपरी मदत करण्याचे ठरविले त्यानुसार महाराजांनी मासिक २५० रुपयांचा तनखा देवून इतर प्रकारची सर्वतोपरी मदत करून आपल्या देशाचे नांव कुस्ती क्षेत्रात उज्वल करण्यास सांगितले. याच सुमारास लंडन येथे कुस्तीच्या जागतिक अजिंक्य पदासाठी कुस्त्यांचा जंगी उरुस भरणार होता. अशावेळी भारतातील एका धनाढय आणि कुस्तीप्रेमी मित्र नावाच्या गृहस्थांनी कसलेल्या मल्लांचा एक ताफा तयार करून तो ताफा लंडनला पाठवण्याचे ठरवले त्यामध्ये स्वतः गामा व गामाचा भाऊ इमामबक्ष यांना त्यामध्ये समाविष्ठ करण्यात आले होते. पुढे ही सर्व मंडळी लंडन येथे पोहचली.

गामाची लंडनमधील निराशा :-

भारतामधून लंडनला कुस्तीच्या जागतिक अंजिंक्य पदासाठी भरवल्या जाणा-या जंगी उरुसामध्ये सहभागी होणेसाठी भारतातून अनेक मल्ल गेले होते त्यामध्ये गामा व गामाचा भाऊ इमामबक्ष होते. येथे कुस्तीसाठी चाचणी परीक्षा घेण्यात आली त्यामध्ये गामाच्या पदरी निराशा पडली. कारण पाश्चिमात्य पहिलवानांच्या शरीरयष्टीच्या मानाने ते फार लहान व उंचीने कमी होते त्यामुळे चाचणी परीक्षेमध्ये ते नापास झाले व ते नाराज झाले.

गामाचे आव्हान :-

गामा चाचणी परीक्षेत नापास झाल्यामुळे ते निराश होवून विचार करत बसले असता, त्यांना आपल्या अंगातील कुस्तीक्षेत्रातील सुप्त गुण , ताकद, कौशल्य व सामर्थ्याची त्यांना पूरेपूर कल्पना होती. त्यामुळे यामधून एक दूरदृष्टीपणाने मार्ग काढून त्यांनी एका क्रीडा संस्थेशी करार केला. या करारानुसार त्यांनी एका खुल्या आखाडयामध्ये लंडनमधील तमाम गो-या मल्लांना आपल्याशी कुस्ती खेळण्याचे जाहीर आव्हान दिले. आपल्याबरोबर कुस्तीत पाच मिनिटे टिकाव धरणा-या कुणालाही पाच पौंड देण्याचे गामांनी जाहीर आव्हान केले. तेव्हा हे आव्हान स्वीकारण्यास तेथील मल्ल खळखळ करू लागले. त्यांना गामाशीच मुकाबला करणे भाग पडले तेव्हा गामाने आपल्या अंगातील गुणांनी एका लंगोटयावर दहा -दहा तर बारा बारा मल्लांना एका पाठोपाठ चितपट केले. त्यामुळे लंडन वासियांना गामाच्या कुस्तीचे आश्चर्य वाटले. गामा ज्या ताफ्यातून भारतातून आले होते. त्यामधील व्यवस्थापकांनी त्यांचे कुस्तीतले असामान्य कौशल्य पाहून, त्यावेळचे कुस्तीचे जगज्जेतेपण मिरवणा-या स्टॅनले झिस्कोलाच गामातर्फे कुस्तीचे आव्हान दिले.

गामा-झिस्को लढत -

लंडन येथील कुस्तीचे कंत्राटदार श्री. बेंजामिन यांनी पैलवान गामा यांना पोलंडच्या प्रख्यात आणि प्रबळ मल्ल झिस्को यांच्याशी कुस्ती ठरवली. झिस्को हा जगातील नामवंत मल्ल होता. त्याने अनेकांना चारी मुंडया चीत केले असून , तो जगात अजिंक्य असल्याने जगज्जेता बनला होता. अशा या जगज्जेताची कुस्ती महंमद गामाशी १० सप्टेंबर १९१० रोजी लंडन येथील स्टेडियममध्ये ठरली होती. या कुस्तीची बातमी अनेक वृत्तपत्रांनी प्रसिध्द केली होती. त्यामध्ये 'जॉन बुल 'या पत्राचे संपादक श्री.होरॅशिओ बॉटमली

यांनी या कुस्तीत जो विजयी ठरेल त्यास जॉनबूल मासिकातर्फे अडीच पौंड म्हणजे सदतीसशे पन्नास रूपये आणि सोन्याचा कमरपट्टा बक्षीस देण्याचे जाहीर केले.

झिस्को हा प्रचंड शरीरयष्टीचा प्रबळ मल्ल व अनेक मल्लाचा कर्दनकाळ होता त्यांनी इंग्लंडच्या मल्लास, तुर्की मल्लास, फ्रेंच मल्लास लढती देवून सर्वांना पराभूत केले होते. अशा मल्लांशी महंमद गामा व झिस्को यांनी लढत सुरु झाली होती. ही लढत बराच वेळ चालली असून या कुस्तीचा लवकर निकाल लागेना तेव्हा दोन्हीही मल्ल चिरडीस पेटले आणि यामधून कदाचित घातपात होतो □ी काय अशी सर्वांना शंका येवू लागली तेव्हा शेवटी पोलिस आणि पंच मध्ये पडले आणि त्यांची कुस्ती सोडवण्यात आली. त्यामुळे झिस्कोकडे जगज्जेते पद राहिले होते. ही कुस्ती संपूर्ण जगात गाजलेली कुस्ती होती. त्यामुळे परत ही निकाली कुस्ती व्हावी असे सर्वांना वाटत होते. त्यामुळे दोन्हीही मल्लयुध्दाची त्या पध्दतीने तयारी सुरु होती.

□ामा - झिस्को दुसरी लढत आणि जगज्जेतापणाचा बहुमा-न :-

शनिवार दि. १२ सप्टेंबर १९१० रोजी गामा झिस्कोच्या कुस्तीचा प्रांरभ झाला. ही कुस्ती लंडनच्या बुश स्टेडियमवर झाली. □ुस्ती कमीत -□मी वेळात संपवायची असा गामाचा खाक्या होता कुस्ती सुरु होवू-न □ामा-ने झिस्कोवर अनेक प्रकारचे डाव केले . पण झिस्को दाद देत नव्हते. शेवटी झिस्को जमिनीला पाठ लावीना आणि कुस्ती निकालात निघेना. तेव्हा ही झुंज सुमारे ३ तास ४५ मिनिटे चालली पण □ुणीही हार जाईना. इतकी प्रदीर्घ वेळेची कुस्ती गामाच्या आयुष्यातील पहिली आणि शेवटचीच होय. अ□रीस ही कुस्ती अनिर्णित राहिली व दुसरे दिवश्ी पुन्हा ही कुस्ती सुरु करण्याचा निर्णय झाला. दुसरे दिवशी मैदान तुडूंब भरले होते. गामा लंगोटबंद बनून एखादया चित्यासारखे आखाडयात उतरला. त्यांच्या शरीरावर अगर मनावर चिंतेची कसलीही छटा दिसत नव्हती. शनिवारच्या □ुस्तीमध्ये झिस□ोला अतिशय दहशत बसली होती तो ‘माझ संपल आता ’ (I am finished) असे म्हणत होते. त्यामुळे दुसरे दिवशी गामा मैदानात येवून आखाडयात आले तरी झिस्को तेथे दिसेनांत. त्यामुळे आता ‘झिस्को येईल मग येईल ’असे म्हणत प्रेक्षक वर्ग आतुरतेने वाट पहात ताटकळत बसले होते. शनिवारच्या कुस्तीने ते हैराण झाले होते. त्यामुळे ते आखाडयात आलेच नाही. बराच वेळ पु□ार□ी झाली. तरी झिस्को आखाडयात येईना शेवटी पंचाच्या मार्फत खुल्या दिलाने गामाचे श्रेष्ठत्व मान्य केले व त्यांच्या विजयाची द्वाही पुकारण्यास आली आणि झिस्कोपाशी असलेला अजिंक्य पदाचा सोन्याचा आणि रत्नांनी मढविलेला पटटा त्यां-ना देण्यात आला. हा पटटा इंग्लडंच्या बादशहाच्या हस्ते गामास दिला. हा पटटा १० पौंड वजनाचा असून तो रत्नजडीत होता. त्यावर युनियन जॅक कोरलेले होते. ते निशाण म्हणजे कुस्तीगाराच्या विजयाचे , पराक्रमाचे जणू बोधचिन्हच होते. अशा रितीने १९१० साली गामांनी □ुस्तीतले ‘जगज्जेतेपण’ मिळविल्यावर त्यांचे नांव विश्वविख्यात झाले.

झिस्कोचे जगज्जेते पदासाठीचे पुन्हा आव्हान ः

झिस□ो हे जंगज्जेते मल्ल होता. ते अजोड म्हणून जगात गाजले होते. १९१० साली गामाने त्याला बिनजोड करून हरविले होते. त्यामुळे झिस्कोची प्रतिष्ठा अक्षरशः धुळीला मिळाली होती. त्यामुळे हे शल्य त्याच्या ह्दयात सारखे सलत होते. तो ही लढवय्या होता. त्याने गामाला बिनजोड करून मारावयाचे व जगज्जेतेपद त्याच्यापासून हिरावून घ्यावयाचे असा हिय्या केला. ते तयारीला लागले. त्यामध्ये अठरा वर्षे त्यांनी तयारी केली आणि ते १९२८ रोजी भारतात आले. त्याने गामाला आव्हान दिले. गामाने ते आनंदाने स्वीकारले व २८ जानेवारी १९२८ रोजी पतियाळा येथेही निकाली व निकराची कुस्ती झाली. दोघेही जागतिक किर्तीचे नामवंत मल्ल मैदानात उतरले. भारताच्या कानाकोप-यातून ही प्रतिष्ठेची कुस्ती पाहण्यासाठी हजारो लोक आले होते. जगाच्या कानाकोप-यातून शेकडो लोक उपस्थित होते. जगातील प्रमुख वर्तमानपत्राचे प्रतिनिधी तिथे जमले होते. कुस्ती जर खूप वेळ चालली व अंधार पडला तर □ुस्ती सोडविण्याची पाळी येवू नये यासाठी दिवाबत्तीची सोय केली होती. विशेष म्हणजे है मैदान निकाली होते. चीतपट झाल्याशिवाय □ुस्ती सोडवायची नाही असे ठरले होते. प्रेक्षक ही त्याच तयारीने आले होते. खूप वेळ लढत चालणार अशी सर्वांनाच खात्री होती.

मैदानामध्ये गामा आणि झिस्को समोरासमोर ठाकले. मल्लाला मल्ल भिडला आणि बिजली चमकावी त्याप्रमाणे गामा चपळतेने हलले. डोळयाचे पाते लवते न लवते तोच झिस्को चारी मुंढया चित झाले. क्षणातच कुस्ती निकाली होवून खेळ संपला. त्यामुळे प्रेक्षकांनी रंगीबेरंगी फेटे हवेत उंच भिरकावून आनंद व्यक्त केला. गामाने अवघ्या अडीच सेकंदामध्ये दीड तप तपश्चर्या करून लढतीसाठी तयारी करून आलेल्या झिस्कोला बिनजोड करून मारले आणि आपले जगज्जेतेपद कायम टिकवले.

या कुस्तीमधील वैशिष्टय म्हणजे खुद्द झिस्कोला गामाचा राग न येता त्याचे त्याला कौतुक वाटले व ते म्हणाले की, ‘मा’ म्हणजे ‘बिजली’ आहे .‘बिजली’ मी आजवर शेकडो मल्लांशी लढलो आहे पण गामासारखा मल्ल मी आयुष्यात पाहिला नाही . शेवटी गामा फक्त मल्ल श्रेष्ठ नसून ‘मल्लसम्राट’आहे. असे भारतीय कुस्तीगीरपटू गामांच्या बाबतीतील उदगार आहेत.

मा आणि रहीम लढत :-

मा हिंदूस्थानमध्ये परत आल्यानंतर गामाबरोबर कुस्ती खेळण्यास रहिम पहिलवान तयार झाले. ही कुस्ती अलाहाबादला झ ाली. रहीमने आपल्या अंगाला शेंदूर फासला होता. दीन दीन इलाही अशा आरोळया मारीतच तो आखाडयात उतरला. पकडीस सुरुवात झाली. गामाचा खेळ आक्रमक तर रहीम बचावच करीत होते. बराच वेळ कुस्ती निकाली होईना पण त्या अवधित गामांनी रहिमच्या शरीराची नुसती चाळण केली. एकदा गामांनी त्याला वर उचलून आपटण्याचा प्रयत्न केला पण तो त्यांच्या पकडीतून निसटून चपळाईने त्यांच्या पुढयात पुन्हा उभा राहिला. पुन्हा झोंबाझोंबीस सुरुवात झाली. गामांच्या रेटयापुढे अखेरीस रहीमला हार पत्करावी लागली. पुढे रहीम निवृत्त झाल्यानंतर ते उदगारले की, गामा सर्व बाबतीत माझ्याहून श्रेष्ठ होता. रहिमशी झालेल्या कुस्तीनंतर गामाला हिदूस्थानात दुसरी जोड नव्हती.

मा - लबू पैलवान लढत :-

सन १९११-१२च्या सुमारास पंचम जॉर्ज बादशहाच्या आगमनानिमित्त मुंबईला बोरीबंदर येथे कापाच्या मैदानात लभू नावाच्या पैलवानाने गामाला कुस्तीचे आव्हान दिले. गामांनी ते स्वीकारले. लभू शरीराने चांगला बलिष्ठ आणि व्यक्तिमत्वाने केवळ हत्तीसारखा होते. तो मैदानात उतरले तेव्हा एखादया बुरुजाप्रमाणे वाटत होते. कुस्तीला सुरुवात झाली व थोडयाच वेळात डोळयाचे पाते लवते न लवते तोच गामांनी लभूला भुईसपाट केले. या कुस्तीनंतर गामाच्या कुस्तीचे आव्हान देण्यास कुणीही पुढे आले नाही.

१९२२ साली तेव्हाचे प्रिन्स ऑफ वेल्स, एडवर्ड भारतात आले तेव्हा माच्या गौरवार्थ ३० शेर वजनाची चांदीची गदा त्यांनी मांना भेट दिली. या गदेचा गामांना फार मोठा अभिमान वाटायचा. ही गदा हातात घेतलेल्या उघडया अंगाने असलेल्या गामांची अनेक छायाचित्रे काढण्यात आली होती.

मा - पॅटर्सन कुस्ती :-

हंगेरीच्या पॅटर्सन नावाच्या मल्लाने सन १९३० रोजी गामाला आव्हान दिले तेव्हा पतियाळा येथे पुन्हा स्ती झाली. पॅटर्सनने माबरोबर कुस्ती करून विजयी होणेसाठी त्यांनी आपल्या सर्व अंगाला व्हॅसलिन लावले होते. त्यामुळे कुस्तीच्या ऐन धुमाळीत तो माच्या पकडीतून ब-याचवेळा निसटू लागला तेव्हा ही गोष्ट गामाच्या लक्षात आल्यानंतर गामाने माती घेवून त्यांच्या अंगावर टाकली आणि मग त्याचा पाय पकडून क्षणार्धात त्याला जमिनदोस्त केले. गामाच्या कुस्तीच्या तेजस्वी अन भव्य कारकिर्दीचे प्रभावशाली पर्व येथेच संपले कारण त्यांना हे आव्हान देण्यासाठी कोणीही व्यक्ती उरली नव्हती.

पतियाळा येथे स्थायीक :-

पैलवान गामा अजोड झाल्यानंतर त्यांनी पतियाळा येथे स्थायिक होवून आपल्यासारखेच तोडीस तोड असे बुरूज बंद पैलवान आपले शिष्यगण तयार केले. भाऊ इमामबक्ष व शिष्य हमीदा हे त्यांच्याच तालमीत तयार झाले.इमामबक्ष म्हणजे प्रतिगामाच होता असे कितीतरी शिष्यगण गामाने तयार केले. संस्थानाधिपती भूपेंद्र महाराज एकदा आजारी पडले तेव्हा त्यांनी गामास बोलावून घेतले आणि म्हटले की, गामा , तू जरी माझ्याजवळ उभा राहिलास तरी माझी प्रकृती लवकर सुधारेल असे दोघांचे अतूट प्रेम होते. मांनी ही महाराजांचा शब्द कधीखाली पडू दिला नाही. गामा म्हणजे संस्थानचे भूषण वाटायचे. त्यामुळेच गामान आपले नांव त्रिखंडात ले.

 ISSN:- 2393-8900

विश्वविक्रमवीरांचा दुर्देवी अंत :-

सन १९४७ रोजी भारत पाकिस्तान फाळणीनंतर गामाच्या दुर्देवाच्या दशावताराला सुरुवात झाली. या फाळणीमुळे त्यांच्या जीवनाची फाळणी होऊन फार नुकसान सहन करावे लागले ते पाकिस्तानात गेले तेव्हा त्यावेळी त्याच्यापाशी त्यांची मानचिन्हे व पदके तेवढीच शिल्लक होती. १९५३ मध्ये ते आजारी पडले. त्यासाठी त्यांनी औषधाचा खर्च भागवण्यासाठी सुमारे सात हजार रुपये किंमतीची ही मानचिन्हे त्यांना विकावी लागली. पुढे १९५७ ते १९५९ या काळात त्यांची प्रकृती सतत खालावत गेली; दारिद्रय व उपासमार यांना तोंड दयावे लागले. त्यामध्येच १९५३ मध्ये त्यांना साप चावला तेव्हापासून दमा आणि हृदयविकारानी प्र□ती क्षीण होवू लागली. शेवटी जगातल्या मोठमोठया मदोन्मत्त मल्लांना चीत करणा-या गामाला अखेरच्या आजारात तोंडावरची माशी हाकलण्याची ताकद राहिली नाही ही त्यांच्या आयुष्यामधील मोठी शोकांतिका ठरली.

१९६० सालानंतर त्यांची शरीरप्रकृती दिवसे नं दिवस खालावत गेली. पाकिस्तान सरकारने फारसे लक्ष दिले नाही; आपल्या देशातील बिर्ला शेठजीकडून त्यांना थोडी फार मदत मिळाली. त्यांची ही करूण स्थिती अमेरिकेत असलेल्या झिस्कोला समजली तेव्हा त्यांनी तिथून द्रव्य धाडून लिहिले. 'आपण बरे झाल्यावर अमेरिकेत या जगातला सर्वश्रेष्ठ कुस्तीगीर अन जगज्जेता मल्ल पाहण्याचा अमेरिकेत लोकांची फार इच्छा आहे'. गामाचा प्रतिस्पर्धी झिस्को त्यांच्याबददल सदैव आदर अन प्रेम बाळगत असे त्याची साक्ष म्हणजे हे पत्र आहे.

शेवटी त्रिखंड कीर्तीचे गामाना एका खोपटात रहाणे भाग पडले. शेवटी प्रकृती फारच थकल्यामुळे त्यांना लाहोरच्या मेयो रुग्णालयात ठेवण्यात आले आणि शेवटी २३ मे १९६० रोजी विश्वविक्रमवीराचा मृत्यु झाला. अशाप्रकारे त्याच्या मृत्युने गामा युगाचा शेवट झाला.

मूल्यमाप-न -

विसाव्या शतकामध्ये क्रीडा क्षेत्रात प्रसिध्द असलेल्या अनेक खेळाडू व्यक्तीमध्ये पैलवान गामाचे स्थान अद्वितिय आहे. त्याने भारतातील व अनेक देशातील कुस्तीगीरांना चितपट केले. त्यांनी जगज्जेते विश्वविख्यात म्हणून नांवलौकिक कुस्तीत '□मायु□' प्रस्थापित केले. भारतीय कुस्तीच्या इतिहासात त्याचे नांव सुवर्णक्षरांनी लिहावे लागेल. मल्ल विद्येची परंपरा भारतात अनेक वर्षे चालू असली तरी या विद्येला त्रिखंड किर्ती मिळवून देण्याचे श्रेय गामाला दिले जाते. भारतीय कुस्तीचे नाव त्यांनी जगात अजरामर केले. आपली संपूर्ण हयात त्यांनी मल्लविद्येच्या उपासनेत घालवली. व्यायाम प्रेमिकांना व अलिकडच्या पटटीच्या कुस्तीगीरांनाही त्याचे जीवन मोठे स्फूर्तिदायक व दिशादर्शक ठरेल व ठरावे ही परमेश्वरचरणी प्रार्थना.

संदर्भ सूची

१) ताटके अरविंद :- 'शंभर मानवश्रेष्ठ' : पुष्प २ रे विश्वविख्यात क्रीडारत्ने नितीन प्रकाशन पुणे-१९६७.
२) सुर्यवंशी □. □. :- भारतीय मल्लविद्या उदय आणि विकास, महाराष्ट्र राज्य कुस्तीगीर परिषद प्रकाशन.,पुणे.
३) चौधरी कि.का. :- महाराष्ट्र राज्य गॅझेटिअर कोल्हापूर जिल्हा दर्शनिका विभाग मुंबई, महाराष्ट्र शासन १९८९,
४) फरास □ी :- भारत स्वातंत्र्य काल, आज आणि केडीसीसी बँक कोल्हापूर १९९८.
५) विश्व की एकमात्र कुश्तीपत्रिका भारतीय कुस्ती वर्ष ५१ अंक ३-४ मार्च २०१२.

म□दूम व्ही.वाय.
संशोधक मार्गदर्शक, श्रीमती आ.रा. पाटील कन्या महाविद्यालय, इचलकरंजी, जि. कोल्हापूर.